

YASAMA DOKUNULMAZLIĞI

LEGISLATIVE IMMUNITY

Yusuf Solmaz BALO*

Özet: Yasama dokunulmazlığı on üçüncü yüzyılda İngiltere’de doğmuştur. 1789 Fransız İhtilali ile Kara Avrupası anayasal düzenlerinde yer almaya başlamıştır. Günümüzde birçok devletin anayasalarında yer almaktadır.

Türkiye’de yasama dokunulmazlığı anayasada düzenlenen bir kurum olmakla birlikte sürekli tartışılan bir konu olmuştur. Yasama dokunulmazlığı, parlamento üyelerinin parlamento faaliyetleri dışındaki fiilleri nedeni ile bazı ceza usul işlemlerine tabi olmaması anlamına gelmektedir. Amacı, milletvekillerinin şahsını korumak değil, yasama organının herhangi bir tehdit, baskı altında kalmaksızın görevini yerine getirmesini temin etmek ve milletvekillerinin parlamento faaliyetlerinin engellenmemesini sağlamaktır. Bu düzenleme kamu düzenine ilişkindir ve parlamento üyeliğine bağlı olarak parlamentere tanınmıştır.

Bu çalışmada, özellikle 2005 yılında yürürlüğe girmiş olan yeni Türk ceza hukuku mevzuatı hükümleri de göz önünde bulundurmak suretiyle, yasama dokunulmazlığının kapsamı, hukuki niteliği, ceza, ceza muhakemesi ve ceza infaz hukuku karşısındaki sınırları ile kurumun kişiler bakımından kapsamı üzerinde durulmuş, kurumun sağladığı koruma hukukunun medeni hukuk, kabahatler hukuku ve disiplin hukuku karşısındaki sınırları belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, Yasama dokunulmazlığı, Yasama sorumsuzluğu, Ceza hukuku, Parlamento üyesi, Milletvekili, Bakan, Cumhurbaşkanı, Kabahatler hukuku, Medeni hukuk, Disiplin hukuku

Abstract: Legislative immunity has emerged in England in 13th century. It started to take place in continental European constitutions with the French revolution in 1789. It exists in many state’s constitutions.

In Turkey, legislative immunity has always been a matter of discussion while it is an institution regulated in the Constitution. Legislative immunity means that members of the parliament shall not be subject to criminal procedure transactions regarding their activities outside the parliament. The purpose is not to protect the member of the parliament himself/herself, but to ensure the parliament function properly without any intimidation and suppression. This regulation involves public order and granted to parliamentarians due to their membership of the parliament.

In this study; the scope, legal character and boundaries of the parliamentary immunity with respect to penal, criminal procedure and criminal enforcement law are elaborated and limits of protection provided by this institution in respect of civil, misdemeanours and discipline law, is assessed.

Keywords: Constitution, Legislative Immunity, Legislative Nonliability, Penal Law, Member of Parliament, Turkish Parliament, Minister, President, Civil Law, Discipline law

Sunuş

Parlamentar sistemde, yasama, yürütme ve yargı ayrı birer kuvvet olup, her biri de sahip olduğu yetkilerle orantılı olarak bağımsızlığa sahiptir. Anayasa tarafından belirlenen bu bağımsızlık, yine anayasa tarafından konulan bir takım kurumlarla korunmaya çalışılmıştır¹.

Halkın temsilcisi olan meclislerin birinci görevi kanun yapmak, yasama fonksiyonunu yerine getirmek olmakla birlikte, bunun yanında yürütme organını denetleme yetkisi de bulunmaktadır². Milletvekillerinin sıradan bahanelerle veya düzmece suçlarla mahkemelere verilmesi halinde, yerine getirmekle yükümlü oldukları milli iradenin temsili ve yürütme erkini denetleme görevi güçleşecektir³.

Yasama görevinin bu niteliği ve önemi, milletvekillerinin hukukî statüsünün özel olarak düzenlenmesini gerekli kılmakta olup, bu statünün unsurlarından biri yasama bağımsızlıklarıdır⁴. Bu anlamda olmak üzere parlamenter bağımsızlıklar, parlamentonun bağımsızlığını, devletin diğer organlarına ve vatandaşlara karşı korumak amacıyla kabul edilmiş bir anayasa hukuku kurumudur⁵.

Yasama bağımsızlıkları, parlamentoların ortaya çıkışıyla birlikte parlamentoların işleyişinin zorunlu unsuru haline gelmiştir. Ancak, hukuk devleti ilkesi bu ilkenin yoğun biçimde tartışılmasını da gündemde tut-

¹ Ergüneş, İsmail, Yasama Sorumsuzluğu, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 1.

² Tülen, Hikmet, Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezaî Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması, Mimoza yayınları, Konya-1999, s. 5.

³ Özcan, Hüseyin, Yasama Bağımsızlıkları, Seçkin Yayınevi, Ankara-2006, s. 11.

⁴ Bu statünün diğer unsurları, milletvekillerinin bütün milleti temsil etmesi ilkesi, milletvekili adına ilişkin hüküm, milletvekilliği ile bağdaşmayan işler, yasama sorumsuzluğu, milletvekilliğinin düşmesi ve milletvekillerinin malî statüsüdür. Bkz. Özbudun, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin yayınları, Ankara-1986, s. 237.

⁵ Ergüneş, s. 1.

maktadır. Kişiler bakımından, ceza kanunları önünde eşitlik ilkesinin bir istisnası olarak milletvekillerinin yasama dokunulmazlığı altında ayrıcalıklı kurallara tabi kılınmış olması, parlamentonun saygınlığına gölge düşürdüğü, demokrasiye zarar verdiği, dokunulmazlığın kaldırılmasında siyasi nedenlerin ön plana çıktığı gerekçeleriyle birçok ülkede eleştirilmekte⁶, yasama dokunulmazlığının, ceza kanunları karşısında vatandaşların eşitliği ilkesine aykırılık oluşturduğu belirtilmektedir⁷.

Bununla birlikte, kabul edilmektedir ki; hukuk devleti, hâkimlere sağlanan teminat ve bağımsız yargı kurumuna olan inancın varlığına rağmen, yasama bağımsızlıklarına olan ihtiyaç devam etmektedir⁸. Gerçekten de, yasama dokunulmazlığı, kamuoyunda yasama meclislerinin sürekli olarak eleştiri sebeplerinden birisi olarak varlığını korumakla birlikte, siyasi parti gruplarının değişik nedenlere bağlı olarak, bu kurumu bir ihtiyaç olarak görme eğilimi devam etmektedir⁹.

Esasen, bütün demokratik ülkelerde, yasama organı üyeleri yasama faaliyetleri nedeniyle bazı ayrıcalıklara ve dokunulmazlıklara tabi tutulmuştur. Bu yaklaşımdaki temel amaç, milletvekillerini, toplumda üstün ve dokunulmaz insanlar sınıfı durumuna getirmek değil, milletvekillerinin görevlerini gereği gibi yapabilmeleri, iktidarın ve diğer güçlerin baskısından korunmaları ve bir suç iddiasıyla da olsa, görevlerinden geçici de olsa uzaklaştırılmalarını önlemektir¹⁰.

Türk hukukunda da TBMM üyelerine yaptıkları görev gereği ve milletvekili sıfatına bağlı olarak bazı hak ve ayrıcalıklar tanınmıştır. Bunların başında “yasama bağımsızlığı” gelmektedir¹¹. Yasama organı

⁶ Gören, Zafer, Anayasa Hukuku, T.C. Anayasası ve TBMM İçtüzüğü Eki ile, Seçkin Yayıncılık, Ankara-2006, s. 211.

⁷ Gözler, Kemal, Yasama Dokunulmazlığı, Bir Karşılaştırmalı Hukuk İncelemesi, <http://www.anayasa.gen.tr/dokunulmazlik.htm>, ulaşım tarihi: 05.02.2012.

⁸ Özcan, s. 6.

⁹ Özcan, s. 11.

¹⁰ Gözübüyük, A. Şeref, Anayasa Hukuku, Güncelleştirilmiş 8. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara-1999, s. 190.

¹¹ “yasama ayrıcalığı/parlamentar muafiyet/teşriî muafiyet/teşriî masûniyet” ifadeleri de kullanılmaktadır. Bkz. Teziç, Erdoğan, Anayasa Hukuku, Beta Yayınevi, 12. Bası, İstanbul-2007, s. 376; Gürbüz, Reşit, Anayasa Hukuku, Genel Esaslar, Türk Anayasa Hukuku, Turhan kitabevi, Ankara-2008, s. 120; Yasama dokunulmazlığı konusunda tarihsel gelişim hakkında geniş bilgi için bkz. Özcan, s. 112 vd.; Sabuncu, Yavuz, Anayasaya Giriş, 11.Baskı, İmaj Yayınları, Ankara- 2005, s. 190 vd.; Gözler, Kemal, “Yasama Dokunulmazlığı: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 56, No 3, Temmuz-Eylül 2001, Türk Anayasa Hukuku Sitesi, 01.05.2004, www.anayasa.gen.tr.

üyelerine tanınan bu ayrıcalıklar iki kısımda toplanmaktadır. Bunlar, “yasama sorumsuzluğu/mutlak dokunulmazlık/mutlak masûniyyet” ve “yasama dokunulmazlığı/nispî masûniyyet” dır.

Yasama dokunulmazlığı, Türkiye’de diğer ülkelere göre oldukça geniş kapsamlı bir koruma sağlamaktadır. Sınırlandırılması hususu zaman zaman gündeme gelmekte ancak bu yönde herhangi bir gelişme kaydedilememektedir¹².

Anayasanın 83. maddesinde yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığı beraber ele alınmış, maddenin başlığı yasama dokunulmazlığı olarak belirlenmiştir. Çalışmamızın konusunu, niteliksel, amaçsal ve fonksiyonel anlamda farklılıklara sahip olan bu iki kurumdan, Anayasanın 83/2. maddesinde düzenlenmiş olan “yasama dokunulmazlığı” oluşturmaktadır.

Öte yandan, yasama dokunulmazlığı başlığı altında ele alınabilecek her husus da inceleme konusu edilmeyecektir. Amacımız, Türkiye’de hukuk ve siyaset gündeminde tartışma konusu olmaktan çıkmamış olan yasama dokunulmazlığı kavramı, bu kavramın kapsamında yer alan hususlar ve kişilerin tespiti yapmaktır.

I- Yasama Dokunulmazlığı

Yasama dokunulmazlığı, “nispî dokunulmazlık”, “geçici dokunulmazlık”, “muvakkat dokunulmazlık”, “parlamentar dokunulmazlık” gibi öğretilerde çeşitli şekillerde adlandırılmış olup¹³, bir ceza muhakemesi hukuku kurumudur¹⁴.

Hukuk devleti ilkesi, insanların kanun önünde eşit statüde yer almasını gerektirmekle birlikte, gerçekte, yasama dokunulmazlığı bir anlamda yasama ile yargının ayrı erk olduğunun göstergesi, diğer yandan da mücadele zeminini oluşturmaktadır¹⁵.

tr/dokunulmazlik.htm; ulaşım tarihi: 05.02.2012; Gözler, Kemal, Anayasa Hukukuna Giriş, Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku (Kısaltma: Anayasa Hukukuna Giriş), Ekin kitabevi, 14. baskı, Bursa-2009, s. 244; Keskinsoy, Ömer, Yasama Sorumsuzluğu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, s. 2.

¹² Atalay, Nurhan, Türkiye’de Yasama Dokunulmazlığı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli-2008, s. I.

¹³ Atalay, , s. 31.

¹⁴ Özbek, Veli Özer / Kanbur, M. Nihat / Doğan, Koray / Bacaksız, Pınar / Tepe, İlker, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, SeçkinYayıncılık, 2. Baskı, Ankara - 2011, s. 174.

¹⁵ Özcan, s. 12.

TBMM'ne seçilen bir kişi, seçildikleri çevreyi veya sadece kendine oy vermiş olanları değil, manevi ve soyut bir varlık olan milleti temsil etmektedir (Any.m.80). Millet ise, ancak kendi iradesini açıklayacak organlara sahip olunca devlet niteliğini kazanmış olur. Bu anlamda, TBMM bu organlardan biridir¹⁶.

Kaynağı İngiltere olan yasama bağımsızlıkları birer anayasa kurumu olup ceza hukukuna da yansımaları bulunmaktadır¹⁷. Bunlardan sorumsuzluk cezalandırılmayı, dokunulmazlık ise cezalandırılmanın ertelenmesini ifade eder. Bir başka açıdan sorumsuzluk, yasama fonksiyonu içindeki söz ve davranışlarla ilgiliyken, dokunulmazlık, yasama fonksiyonu dışındaki eylemlerle ilgilidir¹⁸.

Milletvekillerine tanınmış olan bu ayrıcalıklar, kendilerine kişisel olarak bir menfaat sağlanmasından ziyade, onların kendilerini seçenlerin hak ve menfaatlerini her türlü korkudan uzak olarak korumaları gayesiyle tanınmıştır¹⁹. Yoksa, dokunulmazlık, milletvekiline suç işleme ayrıcalığı tanımak değildir²⁰.

1982 Anayasasının 83 üncü maddesine göre; *“Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisce başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar.*

Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14 üncü maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır. Ancak, bu halde yetkili makam durumu hemen ve doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek zorundadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi hakkında, seçiminden önce

¹⁶ Gören, Anayasa Hukuku, s. 206.

¹⁷ Teziç, s. 376.

¹⁸ Gürbüz, s. 120.

¹⁹ Özer, Atilla, Türk Cumhuriyetlerinin Hukuki Yapısı (Yasama-Yürütme-Yargı), Turhan kitapevi, Ankara-2008, s. 51.

²⁰ Eroğlu, Cem, Anatüzeve Giriş (Anayasa Hukukuna Giriş), 9. baskı, İmaj yayınevi, Ankara-2007, s. 339.

veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır; üyelik süresince zamanaşımı işlemez.

Tekrar seçilen milletvekili hakkında soruşturma ve kovuşturma, Meclisin yeniden dokunulmazlığını kaldırmasına bağlıdır.

Türkiye Büyük Millet Meclisindeki siyasi parti gruplarınca, yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz."

Yasama dokunulmazlığına ilişkin düzenlemesiyle Anayasa Koyucu, esasen, milletvekillerine karşı keyfi adli işlem yapılmasını ve keyfi açılan ceza davaları nedeniyle yargılama yapılmasını önlemek istemiştir. Bu suretle, milletvekilinin yasama işlevini yerine getirebilmesi için olmazsa olmaz koşul olan hareket hürriyetinin kısıtlanması ve milletvekilinin yargılanması şarta bağlanmış olmaktadır²¹.

Dokunulmazlık, seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekilinin, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaması, sorguya çekilememesi, tutuklanamaması ve yargılanamamasıdır. Burada önemli olan, milletvekilinin gerçekten suç işleyip işlemediği değil; işlediği iddia olunan suçun gerçek olmama ihtimalinin (Any. m. 138/4)²² varlığıdır.

Yasama dokunulmazlığı, hükümetin iktidarını kullanarak yasama meclisinde çoğunluğu elde etmek için azınlık üyelerini meclisten uzak bulundurmasına, suç isnat ederek tutuklama ve tesir etmesine engel olmak amacını gütmekte olup²³, milletvekillerine tanınmış şahsi bir ayrıcalık değil, Meclisin uhdesinde olan bir ayrıcalık²⁴, yasama işlevini serbestçe yerine getirebilmesi için, hükümet veya harici güçler karşısında milletvekillerini koruyan bir imtiyazdır²⁵. Bu nedenle, yasama dokunulmazlığının kaldırılması talebe bağlı değildir²⁶.

²¹ Feyzioğlu, Metin, Yasama Dokunulmazlığı Üzerine Düşünceler (Yasama Dokunulmazlığı Üzerine), http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_114.htm, 05.02.2012.

²² Anayasanın suç ve cezalara ilişkin esasları belirleyen 38. maddesine göre, "Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz."

²³ Kunter, Nurullah, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul - 1989, s. 100; Kunter, Nurullah / Yenisey, Feridun / Nuhoğlu, Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta, Onbeşinci Baskı, s. 93.

²⁴ Özcan, s. 12.

²⁵ Özcan, s. 12.

²⁶ Kunter, s. 100.f

II- Yasama Dokunulmazlığının Amacı

Yasama dokunulmazlığının amacı, milletvekillerinin, iktidar tarafından tahrik edilebilecek keyfi, zamansız ve esassız ceza kovuşturmalarıyla, geçici bir süre için de olsa, yasama çalışmalarından fiilen alıkonulmasını önlemek²⁷, tutuklama ve cezalandırma tehdidi ile manevi bir baskı yaparak onların oylarına tesir etmesine engel olmak²⁸, milletvekillerini adli kovuşturmaların baskısından uzak tutmak²⁹. bir anlamda parlamentonun itibarını korumaktır³⁰. Yoksa, amaç milletvekilinin ceza hukuku karşısında sorumsuzluğunu ortaya çıkartacak bir alan oluşturmak değildir³¹.

Yasama dokunulmazlığı, milletvekillerine, toplumda üstün ve dokunulmaz insanlar durumuna getirmek için değil, milletvekillerinin görevlerini gereği gibi yapabilmeleri, parlamento hizmetlerine daha gereği gibi katkı verebilmeleri, iktidarın ve diğer güçlerin baskısından korunmaları amacı ile konulmuş olup, bu ayrıcalığın özünde kamu düzeni/kamu yararı anlayışı bulunmaktadır³². Bir anlamda, milletvekillerinin temsil görev ve yetkilerini en iyi bir şekilde yerine getirebilmeleri, herhangi bir müdahaleye uğramamaları kamu çıkarına uygun görülmektedir³³.

Bu anlamada yasama dokunulmazlığı, yasama fonksiyonu görevini yerine getiren kişi olarak seçilmiş olmaları nedeniyle milletvekillerine tanınan bir koruma mekanizması³⁴ ve bir güvence³⁵ olup, bu koruma mekanizması üyelik süresince ve Meclis tatilde bulunduğu sırada da devam eder.

Anayasa Mahkemesine göre “Yasama dokunulmazlığı bir amaç olmayıp, milletvekillerinin halkın iradesini meclise tam olarak yansıtarak milli iradenin eksiksiz gerçekleşmesini sağlamamalarının aracıdır...Yasama doku-

²⁷ Dönmezer, Sulhi / Erman, Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım, Cilt I, 13. Tıpkı Bası, Beta Yayınları, İstanbul-1999, s. 272; Gözler, Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin yayınevi, Genişletilmiş 5. baskı, Bursa-2008, s. 281; Atalay, s. 31; Özer, s. 52; Özcan, s. 25.

²⁸ Kunter, s. 100.

²⁹ Atalay, s. 31.

³⁰ Özcan, s. 27.

³¹ Teziç, s. 384.

³² Teziç, s. 376.

³³ “İngiltere’de, kral bir zamanlar parlamentoya girmelerini kendisi için tehlike saydığı kimseleri birtakım cezaî kovuşturma yollarına başvurarak yakalattırır ve parlamentoya girmelerine engel olurdu.” Bkz. Gören, s. 206; Atalay, s. 1.

³⁴ Keskinsoy, s. 147.

³⁵ Atalay, s. 2.

*nulmazlığının amacı, milletvekillerinin, keyfi bir ceza kovuşturmasıyla, geçici bir süre için de olsa, görevlerini yapmaktan alıkonulmalarını önlemektir*³⁶.

III- Yasama Dokunulmazlığının Hukuki Niteliği

Ceza muhakemesi kanunları, yürürlükte bulundukları sürece bir suçun soruşturma ve kovuşturmasıyla ilgili olan tüm kişiler hakkında uygulanır. Ancak, Meclis üyeleri gibi, yaptıkları görevin niteliği gereğince bazı kişiler bu kuralın dışında tutulmaktadır. Bunu sağlamaya yönelik olarak kabul edilmiş olan yasama dokunulmazlığı kurumu işlenen fiilin meydana getirdiği haksızlığı ortadan kaldırmamakta, eylemin suç olmasını önlememekte ve suçu ortadan kaldırmamaktadır. Bu anlamda, bir hukuka uygunluk nedeni değildir. Bununla birlikte, oluşmuş olan haksızlık nedeniyle yürütülmesi gereken bazı ceza muhakemesi işlemlerinin gerçekleştirilmesini veya cezanın yerine getirilmesini belli bir süreyle sınırlı olarak, geciktirmekte veya askıya almaktadır. Bir anlamda milletvekillerinin hukuki statüsü bir muhakeme ve infaz engeli oluşturmaktadır³⁷.

Yasama dokunulmazlığı fiilin cezalandırılmasını ortadan kaldıran bir sebep olmayıp, sadece yasama dokunulmazlığı süresince ve Anayasanın 83/2. maddesinde sayılan tutulma, tutuklanma, sorguya çekilme, yargılanma fiillerine karşı milletvekillerini ceza muhakemesi hukuku bakımından korumaktadır³⁸. Yasama dokunulmazlığı milletvekillerine nispi bir dokunulmazlık sağlamaktadır. Yasama dokunulmazlığı suçu veya suçun unsuru cezayı kaldırmadığı için geçici bir koruma sağlar. Bu farklı niteliklerinden dolayı yasama dokunulmazlığı, ceza muhakemesi hukuku ve infaz hukuku kurumudur³⁹.

Yasama dokunulmazlığının anayasa hukuku açısından hukuki niteliği, milletvekillerinin milleti temsil görevini tam anlamıyla yerine getirmesine yönelik bir koruma metodu olarak ifade edilmektedir.

³⁶ Any.Mhk.Kararı, E. 1994/21 K. 1994/40, http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=1140&content=, ulaşım tarihi: 21.04.2012.

³⁷ Centel, Nur / Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, 6. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul-2008, s. 61.

³⁸ Keskinsoy, s. 147.

³⁹ Feyzioğlu, Yasama Dokunulmazlığı, Prof.Dr. Çetin Özek Armağanı, s. 399; Tunç, s. 31; Ayrıca, yasama dokunulmazlığının bir ceza muhakemesi hukuku ve infaz hukuku kurumu olduğu düşüncesi hakkında bkz. Tunç, s. 30; Atalay, s. 30.

Bir milletvekili milli iradenin temsilcisi olarak yalnız siyasi iktidarın bir parçası değil, aynı zamanda muhalefet rolünü de yerine getirmektedir. Muhalefet etme, siyasi iktidarın icraatlarını eleştirme, yasama fonksiyonu yerine getirilirken, ifade edilen görevin eksik taraflarını dile getirme de yasama fonksiyonunun bir parçasını oluşturmaktadır. Muhalefeti oluşturan parlamenterler bu esnada yürütme erkini oluşturanların saldırılarına, müdahalelerine ve engellemelerine maruz kalabilirler. Bunların baskı ve etkilerine karşı milletvekillerini koruyacak olan yasama dokunulmazlığıdır. Bu anlamda, yasama dokunulmazlığı yalnız milletvekillerinin sübjektif bir hakkı değil, parlamentoya tanınmış olan objektif bir anayasal statüdür⁴⁰.

IV- Yasama Dokunulmazlığının Kapsamı

Mukayeseli hukukta, yasama dokunulmazlığının sınırının belirlenmesinde, siyasi, kültürel, toplumsal yapıya ve demokrasi anlayışına bağlı farklı kabuller vardır. Hukuk uyumsuzluklarının kapsama alınmadığı, ceza hukuku bakımından da suçun ağırlığı, suçüstü olması gibi ayrımlara gidilmek suretiyle korumaya sınırlamalar getiren sistemler olduğu gibi, yasama dokunulmazlığının kapsamına sadece hukuk uyumsuzluklarının alındığı, ceza kovuşturmasının alınmadığı sistemler de bulunmaktadır⁴¹.

Bununla birlikte, günümüzde bu ayrıcalıkların sınırının asgari seviyede tutulması düşüncesi taraftar kazanmaktadır⁴².

A. Ceza Muhakemesi ve İnfaz Hukuku Bakımından

1. Ceza Muhakemesi Bakımından - Muhakeme Engeli

Yasama dokunulmazlığının ceza muhakemesi bakımından kapsamını TBMM üyelerinin seçimlerden önce veya sonra işledikleri herhangi bir suç isnadıyla *"tutulamama"*, *"sorguya çekilememe"*, *"tutuklanamama"* ve *"yargılanamama"* konuları oluşturmaktadır⁴³.

⁴⁰ Tunç, Mehmet, Yasama Dokunulmazlığının Ceza Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara-2011, s. 29.

⁴¹ Gözler, Yasama Dokunulmazlığı, Bir Karşılaştırmalı Hukuk İncelemesi; Abdulkakimoğlu, s. 89.

⁴² Özer, s. 51.

⁴³ Kunter, s. 100.

Yasama dokunulmazlığının gerçek manada koruyucu işlevi yargılama engeli ile ortaya çıkmaktadır. Zira yasama dokunulmazlığı hazırlık soruşturmasının yapılmasını engellemediği gibi, kişi hakkında kamu davası açılmasına da engel olamamaktadır. Ancak, yargılama yapılmasına engeldir.

1982 Anayasasının 83. maddesinde milletvekilleri hakkında soruşturma ve kovuşturma koşulları düzenlenmiştir⁴⁴. Buna göre, seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclis'in kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Anayasa'da belirtilen bu dört teminat milletvekilinin hem seçimden önce işlediği, hem de seçimden sonra gerçekleştirmiş olduğu suçları kapsamaktadır. Anayasa'da belirtilen bu istisnaların dışında kalan ceza muhakemesi işlemleri milletvekilleri hakkında yapılabilir. Buna göre, soruşturma yürütülebilir, evinde arama yapılabilir, suç soruşturması nedeniyle tanık olarak da dinlenebilir. Ancak, "*tutma*" engeli nedeniyle (m.83/2), tanıklık davetine uymaması durumunda kendisine karşı zor kullanılamayacağı gibi⁴⁵, sebepsiz yere tanıklıktan veya yeminden çekinmesi nedeniyle milletvekili hakkında disiplin hapsi de uygulanamaz (CMK m.60)⁴⁶.

Anayasanın 83/2. maddesinde belirtilen durumlar dışındaki kovuşturma işlemlerinin yasama dokunulmazlığı kapsamında bulunmadığı, ceza hukukunda "*istisnalar dar yorumlanır*" ilkesinin de bunu gerektirdiği, bu nedenle de kolluk veya Cumhuriyet savcısı tarafından milletvekilleri hakkında bir suç isnadıyla "*ifade alma*" işleminin yapılabileceği ileri sürülmüştür⁴⁷.

⁴⁴ Özgenç, İzzet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, 3. Bası, s. 552.

⁴⁵ Feyzioğlu, Yasama dokunulmazlığı, Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı, s. 403.

⁴⁶ Dönmezer/ Erman, s. 273.

⁴⁷ Yurtcan, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, 11. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul-2005, s. 22; Yurtcan, Erdener, CMK Şerhi, Beta yayınları, 4. Bası, İstanbul-Kasım 2005, 22. Her iki eserinde de Yurtcan, Anayasada "*sorguya çekme*" ifadesinin kullanıldığını, 1992 yılına kadar CMUK sisteminde "*ifade verme*" ve "*sorgu*" ayırımının olmadığını, 3842 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle bu ayırımın 1992 yılında ceza yargılaması sistemimize girmiş olduğunu ve 2005 yılında yürürlüğe girmiş olan 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda da aynı ayırımın korunduğunu belirtmekte ve ceza hukukunda var olan "*istisnalar dar yorumlanır*" ilkesinin bir sonucu olarak da, yasama dokunulmazlığı olan bir kişinin ifadesinin polis ve savcılık tarafından alınabileceğini belirtmektedir.

Anayasanın 83/2. maddesinde belirtilen suç ve durumlar hariç olmak üzere, hakkında soruşturma veya muhakeme işlemleri yürütülmekte olan bir kişinin milletvekili seçilmesi durumunda, tutuklu ise tutukluluğun kaldırılması ve yürütülmekte olan kovuşturmanın o aşamada durdurulması gereklidir. Bu kişi hakkında yeniden tutuklama kararı verilebilmesi veya kovuşturma işlemlerine devam edilebilmesi, bu milletvekili hakkında dokunulmazlığın kaldırılmasına bağlıdır⁴⁸.

Bu düşünceye katılmamız mümkün değildir⁴⁹. Öncelikle istisna-nın dar yorumlanması yaklaşımı kişi hürriyetinin söz konusu olduğu durumlarda söz konusu değildir. İkinci olarak da, burada üst norm 1982 Anayasasıdır. Anayasanın hazırlığında yürürlükte olan kanun 1412 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'dur. 1982 Anayasasını yapan irade, CMUK ile de uyumlu olarak yasama dokunulmazlığının ceza hukukunda hangi hususlarda koruma sağlayacağını, kullanılan terimler itibarıyla düzenlemiştir. Anayasanın 83/2. maddesinde bu yönde bir değişiklik yapılmadan, alt norm olan 1412 sayılı CMUK'da yapılan değişiklikle, şüpheli kimselerin üzerine atılı suç dolayısıyla bilgisine başvurma yönteminin polis ve savcılık bakımından "*ifade alma*", mahkeme bakımından ise "*sorgu*" olarak adlandırılmış olması, Anayasa Koyucunun iradesini dolaylı olarak devre dışı bırakmaktır.

Öte yandan, yasama dokunulmazlığı tüm suçları kapsamamaktadır. Anayasa koyucu tarafından bazı suçlar dokunulmazlık kapsamı dışında tutulmuştur. Ağır cezayı gerektiren suçüstü durumlarında ve soruşturmasına seçimden önce başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14. maddesi kapsamına giren suçlar, yasama dokunulmazlığının dışındadır. Bu durumlarda, milletvekili hakkında tutma, sorguya çekme, tutuklama ve yargılama yapılabilir. Ancak, durum derhal Meclise bildirilir⁵⁰.

Ancak yargılama engeli nedeniyle, CMK'nın 253/4. maddesi uyarınca duruşmanın ilk celsesinde durma kararı verilmeli ve yargılamaya devam edilebilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması ya da millet-

⁴⁸ Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 282.

⁴⁹ Aynı görüşte bkz. Feyzioğlu, Metin, Yasama dokunulmazlığı Üzerine Düşünceler, Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı, Galatasaray Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, TBB İstanbul Barosu, s. 399.

⁵⁰ Durumun Meclise bildirilmesi, belirtilen ceza muhakemesi işlemlerinin yapılabilmesinin ön koşulu olduğu hakkında bkz. Gözübüyük, s. 192.

vekilliğinin sona ermesi beklenmelidir⁵¹. CMK'nın 253/6. maddesinde yer alan *"Derhal bereat kararı verilebilecek hallerde durma veya düşme kararı verilemez"* hükmü karşısında, milletvekili seçilen sanık sorguya dahi çekilmeksizin derhal bereat kararı verilebilecek ise, durma kararı değil, bereat kararı verilmesi gerektiği görüşündeyiz. Yasama dokunulmazlığı bir dava engeli olmadığından ve bu nedenle, milletvekili hakkında ceza davası açılabilceğinden, seçimden sonra işlendiği ile ri sürülen bir suç nedeniyle ceza davası açıldığında da, derhal bereat kararı verilebilecek bir durumda (CMK m.253/9), durma kararı değil, bereat kararı verilmesi gerektiği kanaatindeyiz⁵².

Anayasada öngörülmüş olan *"yargılama"* yasağı, ilk derece mahkemesi olarak yargılamayı yürütecek olan mahkemeyi kapsadığı gibi, kanun yolu incelemesi yapacak olan istinaf ve temyiz mahkemesini de kapsamaktadır⁵³.

2. Cezanın İnfazı Bakımından - İnfaz Engeli

Kamu yararını sağlamaya yönelik bir kurum oluşu, kişilere değil milletvekilliği sıfatına tanınmış oluşu ve yasama fonksiyonunun engellenmemesi amacına hizmet etmesi, yasama dokunulmazlığının infaz engeli olmasını gerektirmiştir⁵⁴.

İnfazın geri bırakılması, muhakeme engeli olan dokunulmazlıktan farklı kapsama sahiptir. Muhakeme engeli olan yasama dokunulmazlığının fonksiyonu, TBMM tarafından kaldırılabilir. Ancak, infaz engeli olan yasama dokunulmazlığının kaldırılması hususunda Meclisin tasarruf yetkisi bulunmamaktadır⁵⁵.

Seçim öncesi seçilmeyi önleyen suçlar dışında suç işleyen milletvekili mahkum olmuş olsa bile, yeniden milletvekili seçildiği takdirde, bu cezanın yerine getirilmesi üyelik sıfatının sona ermesine kadar ertelenir. Üyelik süresince zamanaşımı işlemez (Any.m.83/3). Cezanın yerine getirilmesinin ertelenmesi Meclis kararına bağlı değildir

⁵¹ Atar, Yavuz Türk Anayasa Hukuku Güncelleştirilmiş 4. Baskı, Mimoza yayınları, Konya-2007, s. 209; Atalay, s. 34; Aynı görüşte bkz. Feyzioğlu, Yasama Dokunulmazlığı Üzerine, Kunter, s. 101.

⁵² Aynı görüşte bkz. Feyzioğlu, Yasama Dokunulmazlığı Üzerine; Kunter, s. 101

⁵³ Kunter/ Yenisey/ Nuhoğlu, s. 93.

⁵⁴ Atalay, s. 36.

⁵⁵ Özcan, s. 127.

(Any.m.83/4). Ancak, verilmiş ceza hükmü milletvekili seçilmeyi engelleyen (Any. m. 76/2), milletvekili seçilme yeterliliğine engel olan suçlardan birine bağlı bir mahkumiyet hükmü ise, kişinin milletvekili adayı olması zaten mümkün değildir ve bu durumda üyeliğin düşmesi söz konusu olacaktır (Any.m.84) ve ceza derhal infaz edilecektir⁵⁶. Bu nedenle, infazın ertelenmesi (m.83/3), ancak milletvekili seçilmeye engel olmayan mahkûmiyetler için geçerlidir⁵⁷.

Öte yandan, yasama dokunulmazlığının, ağır cezayı gerektiren suçüstü hallerinde ve soruşturmasına seçimlerden önce başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14. maddesindeki durumlarda geçerli olmadığı bir gerçektir. Bununla birlikte, yasama dokunulmazlığının bir muhakeme engeli olarak bulunmadığı bu durumların (Any.m.83/2) varlığına bağlı olarak yürütülen muhakeme sonucunda mahkum olan milletvekilleri hakkında verilmiş olan cezaların infazı da, milletvekilliğinin sona ermesine bırakılacaktır. Eğer milletvekilinin mahkum olduğu suç, milletvekili seçilmeye engel bir suç ise, infaz, kesin hükmün Meclis Genel Kurulu'na bildirilmesi ve böylece milletvekilliğinin düşmesine (Any.m.84/2) kadar başlayamayacaktır⁵⁸. Bize göre, milletvekili hakkında verilmiş olan hükmün Meclis Genel Kurulu'na bildirilmesi, infaza başlayabilmenin "koşulu" niteliğindedir. Bu nedenle, kesinleşmiş mahkeme kararı infaz için kendisine gönderilen Cumhuriyet savcılığının "infazın ertelenmesi" kararı almasına ihtiyaç bulunmamaktadır⁵⁹. Çünkü, milletvekilliği cezanın kesinleşmesiyle değil, hükmün Meclis Genel Kurulu'na bildirilmesiyle son bulacaktır. Bu nedenle de, bu aşamaya kadar cezanın infazına başlamak zaten mümkün değildir⁶⁰. Üyeliğin düşmesi hukuki sonucunun doğması için hükmün

⁵⁶ Teziç, s. 386; Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 282.

⁵⁷ Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 282.

⁵⁸ Feyzioğlu, Yasama dokunulmazlığı, Prof.Dr. Çetin Özek Armağanı, s. 400; Özcan, s. 127.

⁵⁹ 24. Dönem Milletvekili Genel Seçiminde bağımsız milletvekili seçilen Kemal Aktaş hakkında terör örgütünün propagandasını yapmak suçu nedeniyle mahkemece verilen 2 yıl 1 ay hapis cezasının infazıyla görevli olan Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı bu hükmün infaz uygulamasında, söz konusu milletvekilinin TBMM tarafından milletvekilliğinin düşürülmesi gerektiği, milletvekilliğinin düşürülmesine kadar da cezanın infazının mümkün olmadığı gerekçesiyle, "hükmün infazının geri bırakılması" yönünde karar vermiştir.

⁶⁰ Teziç, s. 386; Feyzioğlu, Yasama dokunulmazlığı, Prof.Dr. Çetin Özek Armağanı, s. 400; Onar, Erdal, 1982 Anayasasında Milletvekilliğinin Düşmesi, Anayasa Yargısı Dergisi, C. 14, 1997, s. 416, <http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/veri-istatistik/yayinlar/AY-cilt.pdf>, ulaşım tarihi: 27.04.2012; Abdülhakimoğlu, s. 122; Özcan,

kesinleşmesi yetmemekte, TBMM Başkanlığının bu hükmü, tamamlayıcı bir işlem olarak, Genel Kurula bildirmesi gerekmektedir⁶¹.

Bize göre, TBMM Başkanlığının kendisine bildirilmiş bu mahiyetteki bir mahkeme kararını Meclis Genel Kurulu'na "*bildirme*" konusunda bir takdir yetkisi bulunmamaktadır. Anayasada bu yönde bir yetki Meclise verilmemiştir.

Anayasanın 83/3. maddesinde yer alan "*Ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır*" ifadesinin para cezalarını da kapsayıp kapsamadığı hususunda tartışma bulunmaktadır⁶².

Bize göre, para cezaları bakımından, cezanın dayanağı olan eylemin suç veya kabahat olarak düzenlenmesine göre, ödenmemesine bağlanmış olan sonuçların farklı olması nedeniyle, bir ayırım yapılmamıştır. Kabahatler dolayısıyla verilmiş olan idarî para cezalarının ödenmemiş olması durumunda, bu para cezalarının hürriyeti bağlayıcı cezaya dönüştürülmesi mümkün değildir. Bu nedenle de, idarî para cezalarının infazının yasama faaliyetine katılmaya engel oluşturmadığı, bu cezaların infazının yasama dokunulmazlığının amacı dışında kaldığı açıktır. Buna karşılık, bir suça bağlı olarak verilmiş olan adli para cezalarında durum farklıdır. Adli para cezası da suç dolayısıyla uygulanan cezanın bir türü olmuş olması (TCK m.45), ödenmemesi durumunda cebri icra hukukuna ilişkin kuralların değil, yine ceza hukuku kurallarının işletilmesi ve bu para cezasının hapis cezasına dönüştürülmek suretiyle infazının gerçekleştirilmiş olması (5275 sy. Kanun m.106/3) nedenleriyle, adli para cezalarının infazının da Anayasanın 83/3. maddesi kapsamında kaldığı düşüncesindeyiz⁶³.

Seçim sonrası, Meclis tarafından dokunulmazlığı kaldırılmış bir milletvekili, kovuşturma sonucu mahkûm olur ve bu ceza da Anayasanın 76/2. maddesine göre seçilmeye engel teşkil etmiyorsa, cezanın yerine getirilmesi, milletvekili sıfatı sona ermesine kadar kendiliğinden ertelenir. Meclis üyeliği sıfatı sona ermişse, milletvekili hakkında daha önceden verilen mahkûmiyet kararı infaz edilecektir. Ayrıca, ve-

s. 127; Neziroğlu, İrfan, Türk Parlamento Hukukunun Temel Kavramları, Seçkin yayınevi, Ankara-2008, s. 442; Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 282 vd.

⁶¹ Onar, s. 416.

⁶² Atalay, s. 36.

⁶³ Aynı görüşte bkz. Feyzioğlu, Yasama dokunulmazlığı Üzerine Düşünceler, Çetin Özek Armağanı, s. 398.

rilmiş ceza hükmü, Anayasanın 76. maddesinde belirtilen, seçilmeyi engelleyen suçlardan birine ilişkin ise, bu durumda üyeliğin düşmesi söz konusu olur ve böyle bir durumda hükmün geriye bırakılmasından veya durmasından söz edilemez⁶⁴.

B. Suç Teşkil Eden Fiiller Bakımından

1. Genel Olarak

TBMM üyelerinin yasama görevi ile ilgili olmayan fiilleri yasama dokunulmazlığının kapsamına girmektedir. Dolayısıyla yasama dokunulmazlığı parlamenterlerin yasama göreviyle ilgili olmayan fiillerini koruma altına almaktadır⁶⁵.

1924 Anayasasının aksine, 1961 (79/2) ve 1982 (83/2) anayasalarında ise yasama dokunulmazlığı kapsamına giren suçlar açısından bir ayırım gözetilmeyerek sadece suç kavramı kullanılmıştır.

Suç, bir toplumsal düzenin devamı açısından korunması gereken hukuki değerlerin açık ve bilinçli bir ihlali veya en azından bu değerleri korumaya matuf kurallara özensizlik niteliği taşıyan insan davranışları olarak nitelendirilmektedir. 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) ise suç, bir haksızlık olarak tanımlanmıştır. Buna göre, her suç bir haksızlık teşkil eder, ancak her haksızlık suç oluşturmayabilir⁶⁶.

Belirlenmesi gereken;

- Milletvekiline yasama fonksiyon ile ilgili olmayan fiillerinden dolayı ve görev süresiyle sınırlı olarak bir koruma sağlamakta olan yasama dokunulmazlığının kapsamına hangi suçların girdiği,

- Kabahatler dolayısıyla yürütülecek olan tahkikatın yasama dokunulmazlığı korumasından yararlandırılıp yararlandırılmayacağıdır.

2. Dokunulmazlık Kapsamına Girmeyen Suçlar

Anayasaya göre, yasama dokunulmazlığı tüm suçları kapsamamaktadır. Yasama dokunulmazlığı kapsamında yer almayan suçlar

⁶⁴ Abdulkakimoğlu, s. 122.

⁶⁵ Abdulkakimoğlu, s. 89.

⁶⁶ Özgenç, s. 99

bakımından 1982 Anayasası, iki istisna getirmiştir. Bunlar; ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14. maddesindeki durumlardır.

Ağır cezayı gerektiren suçüstü halinin ve Anayasanın 14. maddesinde belirtilen durumların varlığı durumunda, dokunulmazlık kendiliğinden kalktığından dolayı, hakkında tutma, tutuklama, sorguya çekme işlemleri uygulanabilen milletvekili hakkında kovuşturma yapılabilmesi için de Meclisin izin vermesi gerekli değildir⁶⁷.

a. Ağır Cezayı Gerektiren Suçüstü Hali

“Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali” ifadesi, 1961 Anayasası ile anayasalarımıza girmiş bir kavramdır.

aa. Ağır Cezayı Gerektiren Suç

Bize göre, ağır cezayı gerektiren suçların neler olduğu hususunda, 2005 tarihinde yürürlükten kaldırılmış olan 765 sayılı Kanun sisteminde tereddüt bulunmamaktaydı. Çünkü, 765 sayılı TCK’nu sisteminde cezalar hafif hapis cezası, hapis cezası ve ağır hapis cezası olarak sınıflandırılmış, ağır ceza mahkemelerinin görev alanının belirlenmesinde de yine bu “ağır hapis cezası” nı gerektirir suçlar esas alınmıştı (CMUK m.421)⁶⁸.

Öte yandan, 765 sayılı TCK’nu sisteminde suçlar cürüm ve kabahat olarak ikiye ayrılmaktaydı. Bu nedenle de, suçun “cürüm” veya “kabahat” olmasının yasama dokunulmazlığı kapsamına giren suçların belirlenmesinde bir farkı bulunmamaktaydı⁶⁹.

Ancak, 765 sayılı TCK’nun yerine almış olan 5237 sayılı TCK sisteminde suç dolayısıyla verilecek olan hürriyeti bağlayıcı ceza sadece “hapis” cezasıdır. Ve yeni sistemde “ağır cezayı” gerektirir suçlar belirlenmiş değildir. Yeni Türk Ceza Kanunu, 765 sayılı TCK’nın ceza tür-

⁶⁷ Durumun Meclise bildirilmesi, Meclisin dilerse kovuşturmayı erteleyebileceği anlamında olduğu görüşü için bkz. Teziç, s. 387.

⁶⁸ 5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunla 01/06/2005 tarihinde yürürlükten kaldırılmış olan 1412 sayılı CMUK’na göre, ağır ceza işlerinden maksat, ağır hapis ve on seneden fazla hapis cezalarını gerektiren cürümlere ilişkin davalardır (m.421).

⁶⁹ Teziç, s. 386.

lerine ilişkin hükümlerini benimsememiş olmakla, Anayasanın 83/2. maddesinde yer alan “*ağır cezayı gerektiren suçüstü hali*” ifadesi belirsiz bir duruma gelmiştir⁷⁰.

5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yetkileri Hakkında Kanuna göre, kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, Türk Ceza Kanununda yer alan yağma (m. 148), irtikâp (m. 250/1 ve 2), resmi belgede sahtecilik (m. 204/2), nitelikli dolandırıcılık (m. 158), hileli iflâs (m. 161) suçları ile ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla ilgili dava ve işlere bakmakla ağır ceza mahkemeleri görevlidir (m.12).

5252 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanununa göre, kanunlarda öngörülen “*ağır hapis*” cezaları, “*hapis*” cezasına dönüştürülmüştür (m.6).

Yukarıda belirtilen hükümler karşısında Anayasanın 83/2. maddesinin uygulanması bakımından aşağıdaki hususların netleştirilmesi gerekmektedir:

- Anayasada belirtilen “*ağır cezayı gerektiren suçüstü hali*” ifadesinde yer alan “*ağır ceza*” ibaresi, ağır hapis cezasını mı, yoksa ağır ceza mahkemelerini mi işaret etmektedir⁷¹?

- Bu ibarenin ağır hapis cezasını işaret ettiği kabul edilecek olursa, 5235 sayılı TCK’nun Yürürlük Kanunu gereğince, mevzuatta “*hapis*” cezasını gerektirir suçların milletvekili tarafından işlenmesi ve suçüstü halinin varlığı durumunda, milletvekili yasama dokunulmazlığı hükümlerinden yararlanamayacaktır. Çünkü, 5252 sayılı TCK’nun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanuna, “*kanunlarda*” öngörülen ağır hapis cezaları hapis cezasına dönüştürülmüştür (m.6).

- Bu ibarenin, 765 sayılı TCK’nu ve 1412 sayılı CMUK’nu sisteminde ağır ceza mahkemelerini işaret ettiği kabul edilecek olursa, 5235 sayılı Mahkeme Teşkilatı Kanunu’na göre (m.12), ağır ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçların milletvekili tarafından işlenmesi

⁷⁰ Özcan, s. 152.

⁷¹ “*Ağır cezayı gerektiren suç*” ifadesinin, ağır ceza mahkemelerinin görev alanında bulunan suçları işaret ettiği hakkında bkz. Feyzioğlu, Yasama Dokunulmazlığı Üzerine; Centel / Zafer, s. 65; Özcan, s. 152; Keskinsoy, s. 150.

ve suçüstü halinin varlığı durumunda, bu milletvekili yasama dokunulmazlığı hükümlerinden yararlanamayacaktır.

Kabul edilmelidir ki, 5252 sayılı TCK'nun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 6. maddesinde yer alan ağır hapis cezalarının hapis cezasına dönüştürüldüğüne ilişkin hüküm, Anayasanın 83. maddesinde yer alan *"ağır cezayı gerektiren"* ibaresinin *"hapis cezasını gerektiren"* ibaresine dönüştürülmesini sağlamamaktadır.

Bize göre, 1412 sayılı CMUK'a göre, ağır ceza mahkemelerinin görevi kapsamında kalan suçların Anayasanın 83/2. maddesinde belirlenen *"ağır cezayı gerektiren"* ibaresini karşıladığı yaklaşımı, 1412 sayılı Kanun uygulamasında benimsenmiş ve 1412 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmış olduğuna ve Anayasanın 83/2. maddesi yürürlükte olduğuna göre, yürürlükten kaldırılmış olan 1412 sayılı Kanun uygulamasında ağır ceza mahkemelerinin görev kapsamında kalan ve bu suçların karşılığı olarak 5237 sayılı TCK'da düzenlenmiş olan suçların Anayasanın 83/2. maddesinde yer alan *"ağır cezayı gerektiren"* ibaresinin karşılığı olduğu kabul edilmelidir⁷².

bb. Suçüstü Hali

Suçüstü halinde, yasama dokunulmazlığının kendiliğinden kalktığı, artık isnadın asılsız, uydurma ve siyasi bir amaçla yapıldığına ilişkin bir iddia ileri sürülmeyeceğinden dolayı, dokunulmazlığın koruyuculuğundan söz edilemeyeceği belirtilmektedir⁷³.

5271 sayılı CMK'nuna göre *suçüstü*; İşlenmekte olan suçu, henüz işlenmiş olan fiil ile fiilin işlenmesinden hemen sonra kolluk, suçtan zarar gören veya başkaları tarafından takip edilerek yakalanan kişinin işlediği suçu ve fiilin pek az önce işlendiğini gösteren eşya veya delille yakalanan kimsenin işlediği suçu ifade etmektedir (m.2).

"Suç üstü" halinin tespiti hangi kurum tarafından yapılacaktır? So-

⁷² 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunun 12 inci maddesinde düzenlenen ağır ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçların, Türk hukuku bakımından *"ağır cezayı gerektiren suç"* tiplerini gösterdiği hakkında bkz. Özcan, , s. 152; aynı görüşte Abdülhakimoğlu, s. 96.

⁷³ *"Gerçek şu ki, ağır cezayı gerektiren suçüstü halinde, fail (milletvekili) yakalanmışsa, hemen bir ceza takibine başlanmadığı takdirde bu vahin bir skandal yaratır."* Bkz. Teziç, s. 387.

ruşturmayı yürütmekte olan Cumhuriyet savcısı tarafından mı, yoksa TBMM tarafından mı bu durum değerlendirilecektir? Bize göre bu değerlendirme Cumhuriyet savcısı tarafından yapılacaktır⁷⁴. Çünkü, işlenmekte olan bir suç veya henüz işlenmiş olan bir suç söz konusudur.

b. Anayasanın 14. Maddesindeki Durumlar

Seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14. maddesindeki durumlar yasama dokunulmazlığının kapsamı dışındadır (Any.m.83/2)⁷⁵. Bu durumlar bakımından, suçun ağır cezayı gerektiren suç olması aranmadığı gibi, suçüstü durumunun varlığı da gerekli değildir.

Ağır cezayı gerektiren suçüstü halinin dokunulmazlık kapsamına alınmamasının nedeni isnadın ciddiyeti hakkında kuvvetli bir karinenin varlığını göstermekle birlikte, Anayasanın 14. maddesinde bahsi geçen suçların istisnasız olarak dokunulmazlığın kapsamından çıkartılmış olması dokunulmazlık kurumunun mahiyeti ile bağdaşmamaktadır⁷⁶.

Anayasanın 14. maddesi gereğince, Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz. Demek oluyor ki, bir milletvekili bu amaçlardan biri ile hareket edip de, suç işlerse hakkında her türlü ceza muhakemesi işlemi yapılabilir.

Bu halde soruşturmayı yürütmekte olan Cumhuriyet başsavcılığı durumu doğrudan Meclise bildirmek zorundadır⁷⁷. Bu bildirim zorunluluğunun gerekçesi, Meclisin, gerekirse kovuşturmayı erteleme hakkındaki yetkisini kullanabilmesine imkân sunmak olduğu belirtilmiş olmakla birlikte, bize göre Meclisin böyle bir yetkisi bulunmamaktadır⁷⁸.

⁷⁴ Aynı görüşte bkz. Özcan, s. 155.

⁷⁵ Belirtmek gerekir ki, 1961 Anayasasında olmayan bu hüküm, 1982 Anayasasına Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu tarafından eklenmiştir. Bkz. Akad, Mehmet / Dinçkol, Abdullah, 1982 Anayasası ve Anayasa Mahkemesi Kararları, DR Yayınları, İstanbul-2007, s. 518.

⁷⁶ Aynı görüşte bkz. Özbudun, s. 251; aynı düşüncede Gören, s. 211.

⁷⁷ Bu tür suçların dokunulmazlık dışında tutulmuş olmasının, amacı keyfi tutuklamalardan milletvekillerini korumak olan dokunulmazlık kurumunun mahiyetine aykırı olduğu hakkında bkz. Özbudun, s.289; Atar, s. 209.

⁷⁸ Dönmezer/ Erman, s. 274.

C. Kişi Bakımından

Dokunulmazlığın amacı, yasama fonksiyonunun gerçekleştirmesini sağlamak ve bu bağlamda onu koruma altına almak olduğuna göre, bundan istifade edecek olanların başında yasama fonksiyonunu yerine getirenler yer alacaktır. “*Yasama fonksiyonunu yerine getirenler*” kavramından her şeyden önce milletvekilleri anlaşılmalı birlikte, Anayasamız yasama dokunulmazlığından yararlananları milletvekilleri ile sınırlamamaktadır⁷⁹.

Suç iştirak halinde islenmişse, suça katılan diğer şahıslar yasama dokunulmazlığından yararlanamaz. Bu nedenle bunlar hakkında dokunulmazlık kapsamında olan ceza muhakemesi işlemleri gerçekleştirilebilir⁸⁰.

Öte yandan, Meclis çalışmalarına katılan uzmanlar, memurlar ve bakanlık memurları da yasama dokunulmazlığı kapsamında yer almamaktadır⁸¹.

1982 Anayasasına göre, yasama dokunulmazlığından faydalanan kişiler üç grupta toplanabilir.

1. Milletvekilleri

Yasama dokunulmazlığının amacı, parlamento üyelerini korumak olduğuna göre, kural olarak bu müesseseye bağlı hukuki sonuçlardan yararlanabilecek olanlar, parlamento üyeleridir⁸².

Milletvekili sıfatı Yüksek Seçim Kurulu’nun seçim sonuçlarını ilan ettiği tarihte kazanılır. Kişinin milletvekili sıfatını kazandığı anda⁸³ başlayan yasama dokunulmazlığı, daha önce Meclis kararıyla kaldırılmadığı veya kendiliğinden kalkmadığı sürece, yeni seçim sonuçları resmen ilan edilinceye kadar devam eder.

⁷⁹ Atalay, s. 36.

⁸⁰ Teziç, s. 386; Atalay, s. 49.

⁸¹ Atalay, s. 49

⁸² İngiltere ve ABD’nde her iki mecliste görev yapan kamu görevlilerinin de yasama dokunulmazlığından yararlanabildiği, İngiltere’de meclis komisyonlarına çağrılmış bulunan tanıklarında parlamentoya gidip gelmelerinde ve parlamentoda bulundukları sürede yasama dokunulmazlığından yararlandırıldığı hakkında bkz. Teziç, s. 386.

⁸³ Milletvekilliği sıfatının seçim kurulları tarafından seçim tutanağının düzenlenmesiyle başladığı hakkında bkz. Feyzioğlu, Yasama Dokunulmazlığı Üzerine.

2. Hükümet Üyeleri

Anayasanın 112/4. maddesi, bakanların yasama bağımsızlıklarından yararlanabileceklerini açıkça düzenlemektedir. Buna göre, bakanlar kurulu üyeleri, ister milletvekili olsun⁸⁴, ister olmasın, yasama bağımsızlığından yararlanabileceklerdir.

Milletvekili olmayan bakanlarında yasama dokunulmazlığı kapsamında yer alması nedeniyle, bakanların bu dokunulmazlığı "*bakanlık dokunulmazlığı*" olarak da, ifade edilmektedir. Bakanlık dokunulmazlığı da bir muhakeme şartıdır⁸⁵.

Milletvekili olmayan hükümet üyeleri bakımından dokunulmazlık, seçim tarihinde değil, bakan olarak atandıkları tarihte başlar ve bakanlık sıfatları sona erince, Meclis kararına gerek olmaksızın, kendiliğinden ortadan kalkar⁸⁶. Milletvekili olmayan bakanlar bakımından yasama dokunulmazlığı, bakanlık süresince koruma sağlamaktadır⁸⁷.

Bakanlıktan düşme kararı, otomatik olarak, bakanlık dokunulmazlığının da kalkması sonucunu doğuracaktır. Ancak, milletvekili olan ve bakanlıktan düşürülmüş olan bakanın, yasama dokunulmazlığı ayrıca kaldırılmadıkça, yasama dokunulmazlığı devam edecektir⁸⁸.

3. Cumhurbaşkanı

Anayasaya göre, cumhurbaşkanı görevi ile ilgili işlemlerinden dolayı sorumsuzdur (Any.m.105/1,2), ancak, vatana ihanetten dolayı sorumlu tutulabilir (Any.m.105/3). Bu düzenlemeler karşısında, cumhurbaşkanının Anayasanın 83/2. maddesinde düzenlenmiş olan yasama dokunulmazlığından yararlanma koşullarını tespit etmek oldukça zordur.

Anayasa Koyucu, milletvekili olmayan hükümet üyelerinin de ya-

⁸⁴ Milletvekili olmayan bakanların sahip olduğu dokunulmazlık "*bakanlık dokunulmazlığı*" olarak da, adlandırılmaktadır. Kunter, s. 101; Feyzioğlu, Yasama Dokunulmazlığı, s. 27.

⁸⁵ Kunter, s. 101.

⁸⁶ Feyzioğlu, Metin, Yasama Dokunulmazlığı, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1991-1992-42-01-04/AUHF-1991-1992-42-01-04-Feyzioğlu.pdf>, ulaşım tarihi: 16/02/2012, s. 26.

⁸⁷ Dönmezer/ Erman, s. 283.

⁸⁸ Kunter, s. 100; Kunter/ Yenisey, s. 88.

sama dokunulmazlığından yararlanacağını kabul etmiş ancak, gerektiğinde bakanlar kuruluna başkanlık etme yetkisiyle donatmış olduğu cumhurbaşkanının durumunu düzenlememiştir. Milletvekilliğinden farklı olarak, cumhurbaşkanlığı hukuki kurumunda, cumhurbaşkanı seçilen kişinin cumhurbaşkanı olmadan önceki yaşamıyla ilgili bir isnat altında bulunması halinde, cumhurbaşkanı dokunulmazlığının kaldırılmasını veya cumhurbaşkanlığı dönemi bittikten sonra cumhurbaşkanlığı dokunulmazlığının kendiliğinden kalkarak cumhurbaşkanının yargılanmasını sağlayan hukuki bir kurum, bir aygıt, Türk hukuk düzeninde mevcut bulunmamaktadır. 1982 Anayasasının 105. maddesinde cumhurbaşkanının sorumsuzluğu düzenlenmiş; ama cumhurbaşkanının yasama dokunulmazlığından yararlanıp yaralanmayacağı ayrıca öngörülmemiştir⁸⁹.

Bunun haricinde de cumhurbaşkanının, cumhurbaşkanlığı makamına seçilmesinden önce veya sonra bir suç islediği ileri sürülürse tutulma, sorguya çekilme, tutuklanma ve yargılama işlemlerine tabi tutulup tutulamayacağı madde metninden anlaşılmamaktadır. Durum böyle olunca da bu husus sürekli tartışma konuları arasında yer almaktadır⁹⁰.

Bu konuda ileri sürülen değişik görüşler bulunmaktadır. Hâkim olan görüş; TBMM üyeleri yanında milletvekili olmayan bakanlar ile Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyelerine de tanınmış bulunan yasama dokunulmazlığına ilişkin düzenlemelerin, cumhurbaşkanı hakkında da uygulanabilmesi gerektiği yönündedir⁹¹.

Bizim de katıldığımız görüşe göre, bir hukuk devletinde kişilerin, suç işlediklerinde sorumlu olmama ayrıcalıkları yoktur. Bu nedenle, kişisel suçlar yönünden Anayasanın susmasını, cumhurbaşkanının kişisel eylemlerinden dolayı da sorumlu bulunmadığı şeklinde yorumlamak olanaksızdır. Bize göre, bir kişinin sırf cumhurbaşkanı olması nedeniyle işlediği tüm suçlardan sorumsuz kabul edilmesi mümkün olmamakla birlikte, cumhurbaşkanının

⁸⁹ Adem, Afet, Türkiye’de Yasama Dokunulmazlığı, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri-2010, s. 38.

⁹⁰ Adem, s. 39.

⁹¹ Adem, s. 39; Görüşler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Özcan, s. 134.

olağan yargılama usulüne tabi olarak yargılanması da doğru olmayacaktır. Bu nedenle, Türk hukukunda yasama dokunulmazlığına benzer bir kurumun⁹² cumhurbaşkanlığı için de düzenlenmesi isabetli olacaktır⁹³.

V- Yasama Dokunulmazlığı Kapsamında Olmayan Durumlar

Başka ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de, “temiz toplum” özlemi, yasama dokunulmazlığının kapsamının daraltılmasını gündeme getirmiştir⁹⁴.

Yasama dokunulmazlığı nispî nitelik taşımaktadır. Çünkü, koruma alanı ceza kovuşturmasıyla sınırlıdır, istisnaları barındırmaktadır, kaldırılabilir ve geçicidir⁹⁵.

A. Medeni Hukuk - İcra ve İflas Hukuku Bakımından

Yasama dokunulmazlığının nispî olmasının bir sonucu da, korumanın yalnızca ceza kovuşturmasına karşı geçerli olmasıdır. Buna bağlı olarak, yasama dokunulmazlığı ceza kovuşturmasına ve verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesine karşı milletvekilini korumakta olup, milletvekili hakkında hukuk davası açılması ve ilamlı veya ilamsız cebri icra yoluna gidilmesine ve haciz işlemi uygulanmasına bir engel bulunmamaktadır⁹⁶. Milletvekilleri hakkında cebri icra veya tedbir kararı verilmesi onların özgürlüklerini kısıtlamayan, yalnızca malvarlıkları üzerinde tasarruf yetkileri kısıtlayan işlemler olduğu için, milletvekilleri hakkında hukuk davası açılması, icra takibinde bulunulması, ihtiyati tedbir veya haciz uygulaması yasama dokunulmazlığı koruması kapsamında yer almamaktadır⁹⁷.

⁹² “Cumhurbaşkanlığı dokunulmazlığı” önerisi için bkz. Feyzioğlu, Yasama Dokunulmazlığı, s. 27.

⁹³ Adem, s. 39.

⁹⁴ “Türkiye’de yasama dokunulmazlığının kapsamı daraltılmalıdır. Bunun için yapılabilecek bir Anayasa değişikliğinde yasama dokunulmazlığının ceza kovuşturmasına engel olması sağlanmalıdır. Yalnızca hürriyeti sınırlayan yakalama, gözaltına alma ya da tutuklama hallerinde meclisin kararı gerekli olmalıdır.” Bkz. Teziç, s. 391.

⁹⁵ Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 286.

⁹⁶ Teziç, s. 386 Gözübüyük, s. 192; Gözler, Anayasa Hukukuna Giriş, s. 246; Neziroğlu, s. 440.

⁹⁷ Dönmezer/ Erman, s. 273; Özbudun, s.289.

Bu nedenle, milletvekili hakkında borcunu ödemediği için her türlü hukuki dava açılabilir veya hukuki takipler yapılabilir, milletvekili aleyhine tazminat davası açılabilir⁹⁸.

Bununla birlikte milletvekili, mahkeme huzurunda uygun olmayan bir söz söylediği veya bir harekette bulunduğu gerekçesiyle HUMK md. 150/3 hükmü çerçevesinde sorgulanamaz ve hapis ya da para cezasına çarptırılmaz.

Anayasa ve kanunlarla aksi öngörülmedikçe, parlamento üyeleri tanık sıfatıyla mahkemelerde dinlenebilir. Ancak parlamento üyesinin tanık sıfatıyla da olsa ihzaren celp edilmesi mümkün değildir. Zira bu parlamento üyesinin üzerinde hürriyeti kısıtlayıcı bir tedbirin uygulanması anlamına gelir⁹⁹.

B. Kabahatler Bakımından

Yasama dokunulmazlığının konusu, parlamento üyesinin görevi dışında işlemiş olduğu "suç" teşkil ettiği iddia edilen fiillerdir.

765 sayılı TCK sisteminde, kabahat olarak kabul edilen eylemler de suç olarak düzenlenmişti ve yasama dokunulmazlığı koruması kabahatler bakımından da söz konusuydu.

Ancak, 765 sayılı TCK sisteminden farklı olarak, 5237 sayılı TCK sisteminde, haksızlık teşkil eden eylemler suç ve kabahat olarak ayrı ayrı düzenlenmiştir. Yeni ceza sisteminde kabahat eylemleri sosyal sapma gösteren bir eylemdir ve haksızlık oluşturmaktadır¹⁰⁰, ancak, bir suç değildir¹⁰¹. Bu ayrıma bağlı olarak da, suç ve kabahatlerin oluşumu, karara bağlanması, yasa yolları ve infazı ile tabi oldukları genel hükümler farklı koşullara ve statüye bağlanmıştır.

Yeni ceza sisteminde, kabahatler suç olarak kabul edilmediğine

⁹⁸ Atalay, s. 32.

⁹⁹ Gözler, Yasama Dokunulmazlığı, Bir Karşılaştırmalı Hukuk İncelemesi

¹⁰⁰ Yılmaz, Zekeriya, Gerekece ve Tutanaklarla Yeni Türk Ceza Kanunu, Seçkin Yayınevi, Ankara - 2004, s. 417.

¹⁰¹ Anayasa Mahkemesi bu ayrıma rağmen kabahatlerin bir suç türü olarak görmektedir: "Ceza hukukundaki gelişmelere koşut olarak, kimi yasal düzenlemelerde basit nitelikte görülen suçlar hakkında idari yaptırımlara yer verildiği görülmektedir. Yaptırım adının yasa ile "idari" olarak değiştirilmesinin, bu tür yaptırıma uygulanacak eylemlerin gerçekte ceza hukuku alanına giren suç olma özelliklerinin etkilemeyeceği açıktır." AMK, E. 2005/108, K. 2006/35, K.T.1.3.2006, RG: 22.07.2006/26236.

göre, kabahatler, Anayasanın 83/2. maddesi kapsamında yasama dokunulmazlığı kapsamında yer almakta mıdır?

Konu, bir şekilde TBMM'ne intikal etmiş, Meclis Anayasa ve Adalet Komisyonlarından oluşan Karma Komisyonunda görüşülmüştür. Komisyonun hazırladığı raporun sonuç bölümünde; “*kabahatler alanında yargının, itiraz ya da başvuru sonucu da olsa yargılama faaliyetine girecek olmasının özü itibariyle yargılama sürecini başlatacağı, kabahatlerin geniş anlamda Anayasanın 83. maddesindeki suç kavramının içinde mütalaa edilmesi gerektiği, kabahatlerin 5326 sayılı ayrı bir Kanunla düzenleniyor olmasının bu durumu değiştirmediği, Anayasanın lafzı ve ruhunun yorumundan suç kavramının hem cürüm hem de kabahatlerin dokunulmazlık kapsamında değerlendirilmesi gerektiği*”¹⁰² belirtilmiştir¹⁰³.

Bu değerlendirmeye katılmak mümkün değildir¹⁰⁴. Çünkü, yeni TCK sisteminde, kabahat teşkil eden eylemler de bir haksızlık oluşturmaktadır, ancak bu eylemler suç kabul edilmeyen eylemlerdir. Haksızlık oluşturan bir fiilin suç veya kabahat olarak tanımlanmasında, izlenen suç politikası etkili olmaktadır. Haksızlıklar arasında bu yönde bir tasnif yapılması durumunda; bu tasnifte, hukuka aykırı olan fiilin ifade ettiği haksızlık içeriği esas alınmaktadır. Söz konusu tasnif, haksızlıklar arasındaki nicelik farkına dayanmaktadır¹⁰⁵. Bize göre, Anayasanın 83 üncü maddesinde “*suç*” deyimini kullanıldığından, suç sayılmayan eylemler, yasama dokunulmazlığı korumasından yararlanmayacaktır¹⁰⁶.

¹⁰² Aktaş, Kadir; TBMM Uygulaması Anlamıyla Yasama Dokunulmazlığı, Adalet Yayınevi, Ankara 2009, s. 67.

¹⁰³ Özgen'e göre, kısa süreli de olsa üyenin Meclis çalışmalarına katılamaması bazen çok önemli bir yasama görevini yerine getirmeyi engeller. Bu nedenlerle dokunulmazlık, kabahatlerden dolayı da yasama görevinin yerine getirilmesini engelleyecek ve baskı oluşturacak kovuşturma yapılmasına engel olur. bkz. Özgen, Eralp, Yeni Anayasamız ve Milletvekili Dokunulmazlığı, AÜHFD, S.2., C. 18, s. 250.

¹⁰⁴ Aynı görüşte bkz. Abdulhakimoğlu, s. 93; Aktaş, s. 112; Yasama dokunulmazlığının sadece suç oluşturan fiiller bakımından öngörülmüş olduğu, bu nedenle de milletvekilleri hakkında Kabahatler Kanunu hükümlerinin uygulanacağı hakkında bkz. Hakeri, Hakan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, 6. Baskı, s. 88.

¹⁰⁵ 5326 sayılı Kabahatler Kanunu Genel Gerekçesi, ulaşım tarihi: 15.04.2012, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss840m.htm>,

¹⁰⁶ Gören, s. 210; Milletvekili tarafından gerçekleştirilen ve kabahat olarak kabul edilen eylemler dolayısıyla, milletvekilleri hakkında yürütülecek kovuşturma hakkında geniş açıklama için “*Yasama Dokunulmazlığı Kapsamında Olmayan Durumlar, Kabahatler Bakımından*” başlığı altındaki açıklamalara bkz.

C. Disiplin Hukuku Bakımından

Bir meslek mensubu olan veya seçimden önce memur olmuş olan milletvekili hakkında, seçim öncesi veya seçim sonrası meslek kural-larına uymaması nedeniyle başlatılmış olan disiplin soruşturması da yasama dokunulmazlığı kapsamında kalmamaktadır.

Bu nedenle, ilgili oda, birlik veya kamu kurumu, milletvekili hak-kında disiplin cezası uygulayabilir. Çünkü, bir milletvekili hakkında disiplin soruşturmasının yürütülmesi veya disiplin cezası dolayısıyla verilmiş olan cezanın infaz edilmiş olması, yasama fonksiyonunun ye-rine getirilmesine engel olacak bir uygulama değildir¹⁰⁷.

1984 tarihinde Alman Yüksek İdare Mahkemesi verdiği kararda, disiplin cezalarının cürümlere göre farklılık gösterdiği gerekçesiyle, idarî tedbirlerin yasama dokunulmazlığı kapsamında yer almadığını belirtmiştir¹⁰⁸.

VI- Dokunulmazlığın Kaldırılmasının Sonuçları

Yasama dokunulmazlığı geçicidir, görev süresiyle sınırlı olarak bir koruma sağlamaktadır. Milletvekilliğinin sona ermesiyle birlikte ken-diliğinden sona ermektedir. Öte yandan, yasama dokunulmazlığı, her türlü suç için her zaman Meclis kararı ile kaldırılabilir. Bu anlamda Meclisin geniş bir takdir yetkisi bulunmaktadır¹⁰⁹.

Bir milletvekilinin, kendi dokunulmazlığının kaldırılmasını iste-me hakkı vardır. Ancak dokunulmazlığın kaldırılması için bu yeterli değildir. Dokunulmazlığın kaldırılması TBMM kararına bağlıdır (İçtü-zük m.134).

Yasama dokunulmazlığı, kamu düzenindendir. Milletvekili, kendi isteği ile dokunulmazlığından vazgeçemez (TBMM İçtüzük m.134/4). Bu nedenle, ileri sürülmemiş olsa bile, hâkim tarafından re'sen nazara alınması gereklidir¹¹⁰.

Dokunulmazlığın kaldırılmasına bağlanan hukuki sonuçlar şun-lardır:

¹⁰⁷ Aynı görüşte bkz. Gören, s. 210; Özcan, s. 149.

¹⁰⁸ Özcan, s. 148.

¹⁰⁹ Gözübüyük, s. 191.

¹¹⁰ Teziç, s. 390.

- Dokunulmazlığı kaldırılan milletvekilleri, hangi fiilden dolayı yargılanacaksa, ancak onunla sınırlı olarak hakkında cezaî takibat yapılabilir. Diğer eylemleri dolayısıyla yasama dokunulmazlığı devam etmektedir¹¹¹.
- Meclis tarafından verilen yasama dokunulmazlığının kaldırılması kararı milletvekilinin suçluluğu veya suçsuzluğu yönünde bir anlam taşımaz. Çünkü söz konusu karar isin esasına girilmeden verilmiştir. Mahkemeler de, Meclisin görüşü ile hiçbir şekilde bağlı değildir¹¹².
- Yasama dokunulmazlığının kaldırılması milletvekilliği sıfatının sona ermesi anlamına gelmez. Milletvekili, yasama çalışmalarına devam edebilir¹¹³. Yargılama sonucunda milletvekili, seçilme yeterliliğine engel bir suçtan (Any.m.76) kesin hüküm giyerse, Anayasanın 84/2. maddesi uyarınca o milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesi sonucu ortaya çıkabilir¹¹⁴. Bu konudaki mahkeme kararının TBMM Genel kuruluna bildirilmesi ile Meclis üyeliği düşer¹¹⁵ ve ancak bunda sonra söz konusu cezanın infazı gerçekleşebilir.
- Dokunulmazlığı kaldırılmış olan milletvekilinin mahkum olduğu suç veya almış olduğu ceza Anayasanın 76/2. maddesi kapsamında yer almamakta ise, mahkum olan milletvekilinin milletvekilliği sona ermez. Bu nedenle de, cezanın infazı söz konusu olamaz. Bu durumda, cezanın infazı üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır (Any.m.83/4)¹¹⁶.
- Dokunulmazlığı kaldırılan milletvekili, kişiye bağlı korumalar bakımından, ceza muhakemesi karşısında “ayrıcalıklı olmayan” bir statüye geçmiştir. Bir başka deyişle, yasama dokunulmazlığı

¹¹¹ Teziç, s. 389; Gürbüz, s. 124; Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 284; Özer, s. 52.

¹¹² Yalova, Yüksel; Türkiye Örneğinde Yasama Dokunulmazlığı Kavramı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, 1995, s. 65.

¹¹³ Teziç, s. 389; Gürbüz, s. 124; Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 284; Özer, s. 52.

¹¹⁴ Gözler, Anayasa Hukukuna Giriş, s. 245; Gürbüz, s. 124.

¹¹⁵ Neziroğlu, s. 442; Aynı düşüncede bkz. Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 285.

¹¹⁶ Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 285.

kaldırılan milletvekili ile normal vatandaş arasında suçun soruşturulması ve kovuşturulmaması bakımından bir fark kalmaz¹¹⁷. Bu nedenle de hakkında, suç soruşturması ve kovuşturmasına ilişkin tüm işlemler ve her türlü ceza muhakemesi koruma tedbiri, bu müesseselerin uygulanma koşulları çerçevesinde, uygulanabilir¹¹⁸.

- Dokunulmazlığın kaldırılma kararıyla sadece muhakeme engeli olan dokunulmazlık kalkar; infaz engeli olan dokunulmazlık kaldırılamaz. Infaz engeli kapsamındaki, seçimlerden önce veya dokunulmazlığın Meclisçe kaldırılmasından sonra yapılan kovuşturma sonucu verilmiş bir ceza hükmünün infazı, milletvekilinin bu sıfatı sona erdikten sonra mümkün olacaktır¹¹⁹.
- Dokunulmazlığı kaldırılan milletvekili, yargılama sonucunda be-reat ederse, başkaca bir işleme gerek kalmadan, yeniden dokunulmazlığına kavuşur¹²⁰.
- Yargılama dokunulmazlığı kaldırılmış olan kişi, milletvekili seçilmeye engel nitelikte bir suçtan dolayı kesin hükümle mahkum olmadıkça, yeni seçimlere katılabilir¹²¹.
- Yasama dokunulmazlığı kaldırıldıktan sonra yeni seçimlere gidilmesi ve o kişinin tekrar milletvekili seçilmesi durumunda, dokunulmazlık da geri gelir ve o milletvekili tekrar yasama dokunulmazlığından yararlanır¹²². Bu nedenle de, herhangi bir işlem yapmaya gerek kalmadan ceza hükmünün yerine getirilmesinin ertelenmesine devam olunur (m.83/4)¹²³.
- Meclis Genel Kurulunda bir üye hakkında verilen yasama dokunulmazlığının kaldırılması kararının daha sonra Meclis tarafından geri alınması veya düzeltilmesi mümkün değildir¹²⁴.

¹¹⁷ Koca, Mahmut / Üzülmöz, İlhan, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, Ankara - 2011, s. 635.

¹¹⁸ Gürbüz, s. 124; Gözübüyük, s. 193.

¹¹⁹ Aktaş, s. 144.

¹²⁰ Teziç, s. 389; Gözübüyük, s. 194; Gürbüz, s. 124.

¹²¹ Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 284.

¹²² "Tekrar seçilen milletvekili hakkında soruşturma ve kovuşturma, Meclisin yeniden dokunulmazlığını kaldırmasına bağlıdır." (Any.m.83/f.4). Özbudun, s.290.

¹²³ Gürbüz, s. 124.

¹²⁴ Abdülhakimoğlu, s. 168.

KAYNAKLAR

- Abdulahakimoğlu, Erdal, Bir Yasama Bağışıklığı Türü Olarak Türkiye’de Yasama Dokunulmazlığı, Gazi Kitabevi, 2008
- Adem, Afet, Türkiye’de Yasama Dokunulmazlığı, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri-2010
- Akad, Mehmet / Dinçkol, Abdullah, 1982 Anayasası ve Anayasa Mahkemesi Kararları, DR Yayınları, İstanbul-2007
- Aktaş, Kadir; TBMM Uygulaması Anlamıyla Yasama Dokunulmazlığı, Adalet Yayınevi, Ankara 2009
- Atalay, Nurhan, Türkiye’de Yasama Dokunulmazlığı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli-2008
- Atar, Yavuz Türk Anayasa Hukuku Güncelleştirilmiş 4. Baskı, Mimoza yayınları, Konya-2007
- Centel, Nur / Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, 6. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul-2008
- Dönmezer, Sulhi / Erman, Sahir, Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku, Cilt I, 11. Basım, Beta Yayınları, İstanbul- 1994
- Dönmezer, Sulhi / Erman, Sahir, Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku, Genel Kısım, Cilt I, 13. Tıpkı Bası, Beta Yayınları, İstanbul-1999
- Ergüneş, İsmail, Yasama Sorumsuzluğu, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Eroğlu, Cem, Anatüzeye Giriş (Anayasa Hukukuna Giriş), 9. baskı, İmaj yayınevi, Ankara-2007
- Feyzioğlu, Metin, “Yasama Dokunulmazlığı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1991-92, Cilt 42, Sayı 1-4, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1991-1992-42-01-04/AUHF-1991-1992-42-01-04-Feyzioğlu.pdf>, (03.04.2008)
- Feyzioğlu, Metin, Yasama dokunulmazlığı Üzerine Düşünceler, Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı (Kısaltma: Yasama Dokunulmazlığı, Çe-

tin Özek Armağanı), Galatasaray Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, TBB İstanbul Barosu

Feyzioğlu, Yasama Dokunulmazlığı Üzerine Düşünceler (Kısaltma: Yasama Dokunulmazlığı Üzerine), http://www.turkhukuksitesi.com/makale_114.htm, ulaşım tarihi: 16/02/2012

Gören, Zafer, Anayasa Hukuku, T.C. Anayasası ve TBMM İçtüzüğü Eki ile, Seçkin Yayıncılık, Ankara-2006

Gözler, Kemal, “*Yasama Dokunulmazlığı: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi*”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 56, No 3, Temmuz-Eylül 2001, Türk Anayasa Hukuku Sitesi, 01.05.2004, www.anayasa.gen.tr/dokunulmazlik.htm; ulaşım tarihi: 05.02.2012

Gözler, Kemal, Anayasa Hukukuna Giriş, Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku (Kısaltma: Anayasa Hukukuna Giriş), Ekin kitabevi, 14. baskı, Bursa-2009

Gözler, Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri (Kısaltma: Türk Anayasa Hukuku Dersleri), Ekin yayınevi, Genişletilmiş 5. baskı, Bursa-2008

Gözler, Kemal, Yasama Dokunulmazlığı, Bir Karşılaştırmalı Hukuk İncelemesi, <http://www.anayasa.gen.tr/dokunulmazlik.htm>, ulaşım tarihi: 05.02.2012

Gözler, Yasama Dokunulmazlığı, Bir Karşılaştırmalı Hukuk İncelemesi, <http://www.anayasa.gen.tr/dokunulmazlik.htm>.

Gözübüyük, A. Şeref, Anayasa Hukuku, Güncelleştirilmiş 8. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara-1999

Gürbüz, Reşit, Anayasa Hukuku, Genel Esaslar, Türk Anayasa Hukuku, Turhan kitabevi, Ankara-2008

Hakeri, Hakan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, 6. Baskı

Keskinsoy, Ömer, Yasama Sorumsuzluğu, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı

- Kunter, Nurullah / Yenisey, Feridun / Nuhoglu, Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta, Onbeşinci Bası
- Koca, Mahmut / Üzülmez, İlhan, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara - 2011
- Kunter, Nurullah / Yenisey, Feridun, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Birinci Kitap, Onikinci Bası, Beta, İstanbul - 2002
- Kunter, Nurullah, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., Dokuzuncu Bası, İstanbul-1989
- Metin, Yüksel, Anayasanın Yorumlanması, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Ankara-2008
- Neziroğlu, İrfan, Türk Parlamento Hukukunun Temel Kavramları, Seçkin yayınevi, Ankara-2008, s. 440.
- Onar, Erdal, 1982 Anayasasında Milletvekilliğinin Düşmesi, Anayasa Yargısı Dergisi, C. 14, 1997, <http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/veri-istatistik/yayinlar/AY-cilt.pdf>, ulaşım tarihi: 27.04.2012
- Özbek, Veli Özer / Kanbur, M. Nihat / Doğan, Koray / Bacaksız, Pınar / Tepe, İlker, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara - 2011
- Özbudun, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 10. Baskı, Ankara-2009, Yetkin yayınevi.
- Özbudun, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin yayınları, Ankara-1986
- Özcan, Hüseyin, Yasama Bağımsızlıkları, Seçkin Yayınevi, Ankara-2006
- Özer, Atilla, Türk Cumhuriyetlerinin Hukuki Yapısı (Yasama-Yürütme-Yargı), Turhan kitapevi, Ankara-2008
- Özgen, Eralp, Yeni Anayasamız ve Milletvekili Dokunulmazlığı, AÜHFD, S.2., C. 18.

Özgenç, İzzet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, 3. Bası, s. 552.

Sabuncu, Yavuz, Anayasaya Giriş, 11.Baskı, İmaj Yayınları, Ankara-2005

Teziç, Erdoğan, Anayasa Hukuku, Beta Yayınevi, 12. Bası, İstanbul-2007

Teziç, Erdoğan, Türk Parlamento Hukukunun Kaynakları ve İlgili Anayasa Mahkemesi

Kararları, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 198.Tunç, Mehmet, Yasama Dokunulmazlığının Ceza Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara-2011

Tülen, Hikmet, Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezaî Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması, Mimoza yayınları, Konya-1999

Yılmaz, Zekeriya, Gerekçe ve Tutunaklarla Yeni Türk Ceza Kanunu, Seçkin Yayınevi, Ankara - 2004

Yurtcan, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, 11. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul-2005

Yurtcan, Erdener, CMK Şerhi, Beta yayınları, 4. Bası, İstanbul-Kasım 2005